

Výsledky

medzinárodného výskumu o vyučovaní a vzdelávaní

OECD TALIS 2024

Úvod

V školskom roku 2024/2025 sa na Slovensku realizoval 4. cyklus medzinárodnej štúdie TALIS. Táto štúdia sa realizuje pravidelne v 6-ročných¹ cykloch od roku 2008, pričom Slovenská republika sa zapojila do všetkých doteraz realizovaných cyklov (2008, 2013, 2018, 2024).

Ide o meranie, ktoré sa zameriava na monitorovanie pracovného prostredia a podmienok učiteľov a riaditeľov škôl, vplyv vzdelávacej politiky na prácu učiteľov a vyučovanie (napr. hodnotenie práce učiteľov, kvalifikačné požiadavky a pracovné povinnosti učiteľov, metódy vyučovania, postoje učiteľov a riaditeľov a pod.) v rôznych krajinách celého sveta. V súlade so zámerom štúdie sa na meraní zúčastňujú učitelia rôznych stupňov vzdelávania – od učiteľov v predškolskom vzdelávaní (ISCED 0) až po vyššie stredné vzdelávanie (ISCED 3). Jeden z modulov TALIS sa týka aj zisťovania vedomostí učiteľov o vyučovaní a vzdelávaní – Teacher knowledge survey (TKS)². Slovenská republika sa v štúdii TALIS 2024 zapojila do základného modulu – **dotazníkový prieskum pre učiteľov nižšieho sekundárneho vzdelávania (ISCED 2)**.

Monitoring všetkých zložiek vzdelávacieho systému v rámci zapájania sa do medzinárodných meraní je veľmi dôležitou spätnou väzbou pre vzdelávací systém. Neplatí to iba pre výsledky známejších kognitívnych testov, akými sú napr. PISA, TIMSS alebo PIRLS, ale aj pre informácie získané priamo od učiteľov. V krátkej správe, ktorú Vám predkladáme, sme zhrnuli údaje z niektorých dôležitých oblastí, ktoré sa v rámci štúdie TALIS monitorovali:

- **charakteristika učiteľského stavu na Slovensku** v konkrétnych ukazovateľoch v porovnaní s inými zapojenými krajinami (vek, pohlavie, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, dĺžka praxe);
- **charakteristika prostredia škôl na Slovensku** v konkrétnych ukazovateľoch v porovnaní s inými zapojenými krajinami (počet žiakov: so ŠVVP, z prostredia s nízkym SES, pochádzajúcich z národnostných menšín, z inej krajiny pôvodu);
- **charakteristika aktivít a stratégií, ktoré slovenskí učitelia počas vyučovania využívajú** (aktivity stimulujúce využívanie vyšších kognitívnych operácií u žiakov, manažment triedy).

Viac informácií o štúdii TALIS je možné nájsť priamo na webovom sídle OECD:

<https://www.oecd.org/en/about/programmes/talis.html>.

¹ Cyklus štúdie TALIS bol do roku 2018 5-ročný. K zmene došlo v roku 2018, kedy sa organizátor štúdie TALIS rozhodol predĺžiť cyklus tejto štúdie na 6 rokov.

² Krajiny, ktoré sa zapájajú do štúdie TALIS, si môžu vybrať, do ktorého z ponúkaných modulov sa zapoja. Ide o strategické rozhodnutie súvisiace so vzdelávacou politikou krajiny.

Základné informácie o štúdiu TALIS

Cieľom štúdie TALIS je poskytnúť zúčastneným krajinám medzinárodný pohľad, ktorý dopĺňa poznatky o učiteľskej profesii a podmienkach vzdelávania. Osobitná pozornosť sa pritom venuje tomu, ako tieto podmienky ovplyvňujú pedagogickú prácu učiteľov a celkové prostredie školy. Analýza údajov umožňuje jednotlivým krajinám porovnávať svoje vzdelávacie systémy so systémami s podobnými výzvami a čerpať inšpiráciu z odlišných prístupov k vzdelávacej politike.

Štúdiu koordinuje Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). Na Slovensku je národným koordináčnym centrom Národný inštitút vzdelávania a mládeže (NIVaM). Organizačné zabezpečenie na národnej úrovni si vyžaduje dôsledné dodržiavanie medzinárodne stanovených postupov – od adaptácie a overovania jazykových verzií dotazníkov, cez zabezpečenie účasti škôl vybraných medzinárodným centrom, až po samotný zber a spracovanie dát.

Štúdiu TALIS je výsledkom medzinárodnej spolupráce krajín zapojených do štúdie (*Tabuľka 1*). Jej úspešná realizácia je možná iba vďaka podpore a spolupráci riaditeľov a učiteľov vybraných škôl, ktorým zároveň patrí poďakovanie za čas a ochotu prispieť k tomuto významnému medzinárodnému projektu.

Tabuľka 1 Zoznam krajín zapojených v štúdiu TALIS 2024

Krajiny OECD		
Austrália	Japonsko	Poľsko
Belgicko³	Kanada (Alberta)*	Portugalsko
Čile	Kolumbia	Rakúsko
Česká republika	Kórejská republika	Slovenská republika
Dánsko	Kostarika	Slovinsko
Estónsko	Litva	Spojené štáty americké
Fínsko	Lotyšsko	Španielsko
Francúzsko	Maďarsko	Švédsko
Holandsko*	Mexiko	Taliansko
Island	Nový Zéland*	Turecko
Izrael	Nórsko*	
Ďalšie krajiny a regióny sveta		
Albánsko	Chorvátsko	Saudská Arábia
Azerbajdžan	Juhoafrická republika	Severné Macedónsko
Bahrajn	Kazachstan	Singapur
Brazília	Kosovo	Spojené arabské emiráty
Bulharsko	Malta	Srbsko
Cyprus⁴	Maroko	Uzbekistan
Čierna Hora	Rumunsko	Vietnam
Čína (Šanghaj)		
tučným písmom sú označené krajiny Európskej únie (24 krajín)		

³ Na štúdiu TALIS 2024 sa zúčastnila samostatne flámska a valónska časť Belgicka. Vo výsledkoch však uvádzame súhrnné výsledky pre celú krajinu.

⁴ Informácie v tomto dokumente, ktoré sa týkajú Cypru, sa vzťahujú na južnú časť ostrova. Krajina sa zúčastnila prostredníctvom Medzinárodného študijného centra IEA.

* Vzdelávacie systémy, ktoré nespĺňali technické štandardy TALIS, pokiaľ ide o mieru účasti, nie sú zahrnuté do medzinárodných porovnaní.

Prečo je dôležité, aby sa krajina zapojila do štúdie TALIS

Štúdia TALIS:

- **umožňuje vnímať vyučovací proces v širších súvislostiach na národnej úrovni** (napr. výkon žiakov v iných národných alebo medzinárodných meraniach, výsledky škôl, uplatnenie žiakov v praxi, resp. ďalšom štúdiu, analýzy výsledkov na podporu dobrej praxe);
- **umožňuje komplexnejšie vnímať vyučovací proces na Slovensku a na medzinárodnej úrovni** (napr. pravidelné monitorovanie stavu v jednotlivých krajinách v rámci jednotlivých indikátorov – napr. ďalšie vzdelávanie učiteľov, porovnanie vzdelávacej politiky medzi krajinami, konkurencieschopnosť absolventov škôl v zahraničí, porovnanie výkonu žiakov v iných medzinárodných meraniach a určenie príčin vzniknutého stavu);
- **sleduje vplyv vzdelávacej politiky na prácu učiteľov** (napr. zlepšenie pracovných podmienok učiteľov a ich ďalší profesijný rozvoj, spätná väzba pre príslušné orgány štátnej správy súvisiacej so vzdelávaním).

Kto sa zúčastňuje štúdie TALIS

V súlade s modulom základného výskumu pre skupinu učiteľov ISCED 2, do ktorého sa Slovenská republika zapojila, sa na dotazníkovom prieskume zúčastnili **učitelia 2. stupňa ZŠ alebo nižšieho stupňa 8-GYM** (ISCED 2) a **riaditelia škôl**.

Učiteľmi sa v prieskume TALIS rozumejú osoby, ktoré v rámci svojich pracovných povinností na vybranej škole (resp. vybranej zložke školy) pravidelne vykonávajú pedagogickú činnosť na 2. stupni ZŠ alebo v nižších ročníkoch 8-GYM. Do tejto skupiny sa zaraďujú aj učitelia, ktorí okrem výučby v požadovanom stupni vzdelávania vykonávajú pedagogickú činnosť aj na iných stupňoch vzdelávania (napr. ISCED 1), pričom v prieskume nie je stanovený minimálny počet hodín, ktoré učiteľ na stupni ISCED 2 vyučuje.

Výber vzorky škôl a učiteľov

Výber vzorky pre štúdiu TALIS sa realizuje dvojstupňovým stratifikovaným výberom v medzinárodnom centre štúdie v spolupráci s NIVaM. Prvým krokom tohto procesu je výber vzorky škôl (realizuje sa v medzinárodnom centre štúdie, vychádzajúc z podkladov poskytnutých NIVaM); ďalším krokom je výber vzorky učiteľov z týchto škôl (náhodný výber učiteľov do vzorky sa realizuje v NIVaM pomocou softvéru, ktorý poskytlo medzinárodné centrum štúdie všetkým zúčastneným krajinám).

Pri príprave vzorky škôl je dôležité, aby bola vzorka reprezentatívna, teda aby vo výslednom výbere škôl boli pomerne zastúpené všetky školy v rámci nášho systému vzdelávania, ktoré vzdelávajú žiakov na stupni ISCED 2 – nižšie stredné vzdelávanie. Databáza, ktorú poskytol NIVaM medzinárodnému centru štúdie na ďalšie spracovanie, bola anonymizovaná a obsahovala nevyhnutný počet údajov na výber vzorky – tzv. strata (strata, podľa ktorých sa vzorka vyberá:

veľkosť školy podľa počtu žiakov, kraj, v ktorom sa škola nachádza, zriaďovateľ). V databáze nebolo možné identifikovať konkrétnu školu.

V rámci školy bolo do vzorky stratifikovaným výberom na základe hlavnej oblasti, ktorú daný učiteľ vyučoval, náhodne vybraných 20 učiteľov, ak v škole pôsobilo viac ako 30 učiteľov. V prípade menších škôl (do 30 učiteľov) vzorku tvorili všetci učitelia.

Charakteristika výskumného nástroja štúdie TALIS

Výskumným nástrojom štúdie TALIS sú dotazníky pre učiteľov a riaditeľov škôl, ktoré boli v prvom cykle štúdie administrované v papierovej forme, od druhého cyklu (TALIS 2013) Slovenská republika používa výhradne **on-line formu distribúcie dotazníkov**.

Cieľom **Dotazníka pre učiteľov** je získať podrobné informácie o pracovných podmienkach, profesijnom rozvoji, postojoch a skúsenostiach učiteľov v školskom prostredí, pričom jeho súčasťou sú časti, ktoré sa venujú aj tomu, ako učitelia vnímajú svoju profesiu, ako vnímajú prostredie, v ktorom pracujú, aké sú ich pedagogické stratégie a pod.

Aj napriek tomu, že primárnym cieľom štúdie TALIS je monitoring podmienok v školách a na základe výsledkov aj následné prijatie potrebných opatrení na najvyššej úrovni riadenia, pre učiteľov predstavuje štúdia príležitosť vyjadriť svoj postoj a komunikovať svoje zručnosti a skúsenosti vo vzdelávaní.

Cieľom **Dotazníka pre riaditeľov** je získať komplexné informácie o pracovnom prostredí a podmienkach, v ktorých vyučujú učitelia vybraných škôl. Dotazník zbiera množstvo rôznych informácií, napr. informácie o **organizácii a vedení školy, o klíme školy, možnostiach a aktivitách profesionálneho rozvoja učiteľov a riaditeľov**, spôsoboch hodnotenia práce učiteľov a pod.

Súčasťou dotazníkov (Dotazník pre učiteľa aj Dotazník pre riaditeľa) boli aj položky z predchádzajúcich cyklov štúdie TALIS, ale aj niekoľko položiek vytvorených pre aktuálny cyklus. V rámci cyklu TALIS 2024 bolo do merania po prvýkrát zaradených aj niekoľko voliteľných položiek s otvorenou odpoveďou. Slovenská republika sa však rozhodla do hlavného merania tieto položky nezaradiť⁵.

Národné verzie dotazníkov zo všetkých ukončených cyklov merania sa zverejňujú v plnom znení. Ich verzie si môžete zobrazíť kliknutím na nasledujúci odkaz: <https://www2.nucem.sk/sk/merania/medzinarodne-merania/talis/dotazniky>.

Spôsob spracovania dotazníkov a zachovanie anonymity získaných údajov

Pri vypĺňaní a spracovaní dotazníkov je pre učiteľov a riaditeľov škôl garantovaná úplná anonymita. Prihlasovacie údaje do oboch typov dotazníkov mali číselnú formu a pre každého účastníka výskumu boli jedinečné. Prihlasovacie údaje doručovala učiteľom a riaditeľom škôl

⁵ Do dotazníka bola zaradená položka, ktorá sa týkala využitia jazyka, v ktorom učiteľ pravidelne komunikuje („V ktorom jazyku (jazykoch) pravidelne čítate, píšete alebo komunikujete?“). Ak si učiteľ nevybral z ponúkaných možností, mal možnosť svoju odpoveď vyplniť do rámčeka určeného na odpoveď.

kuriérska služba v samostatných zalepených obálkach, ktoré boli súčasťou zásielky určenej pre školu.

Anonymizované údaje (bez osobných údajov účastníkov prieskumu) sa počas vyplňania dotazníkov ukladali priamo na server medzinárodného centra a prístup k týmto údajom malo výhradne medzinárodné centrum štúdie s cieľom ich spracovania. Na základe prihlasovacích údajov nebolo počas spracovania údajov a následne ani vo výsledkoch nie je možné identifikovať konkrétneho účastníka prieskumu.

Údaje získané v štúdiu TALIS sa po príprave medzinárodnej správy spracúvajú v národných centrách. Výstupom môžu byť krátke správy o výsledkoch merania, národné, či tematické správy. Výstupy zo všetkých doteraz realizovaných cyklov štúdie TALIS na Slovensku je možné nájsť na webovom sídle NIVaM.

Prehliadanie publikácií online je k dispozícii kliknutím na nasledujúci odkaz: <https://www2.nucem.sk/sk/merania/medzinarodne-merania/talis/publikacie>.

Slovensko a štúdia TALIS

Slovensko sa zúčastnilo všetkých doteraz realizovaných cyklov štúdie OECD TALIS, čo nám umožňuje porovnávať niektoré zistenia v čase.

Do štúdie TALIS 2024 sa na Slovensku zapojilo **242 škôl**. Dotazník pre riaditeľa školy vyplnilo **239 riaditeľov** škôl a dotazník pre učiteľa vyplnilo **4 190 učiteľov** vyučujúcich na druhom stupni základných škôl a nižšom stupni osemročných gymnázií (ISCED 2).

Hlavné meranie štúdie TALIS sa na Slovensku uskutočnilo v období **od 19. 2. 2024 do 8. 3. 2024** a spočívalo vo vyplnení školského dotazníka riaditeľom školy a učiteľských dotazníkov vybranými učiteľmi. **Dotazník bol distribuovaný online, v slovenskom jazyku** a jeho vyplnenie trvalo približne **45 až 60 minút**.

Charakteristika učiteľského stavu na Slovensku

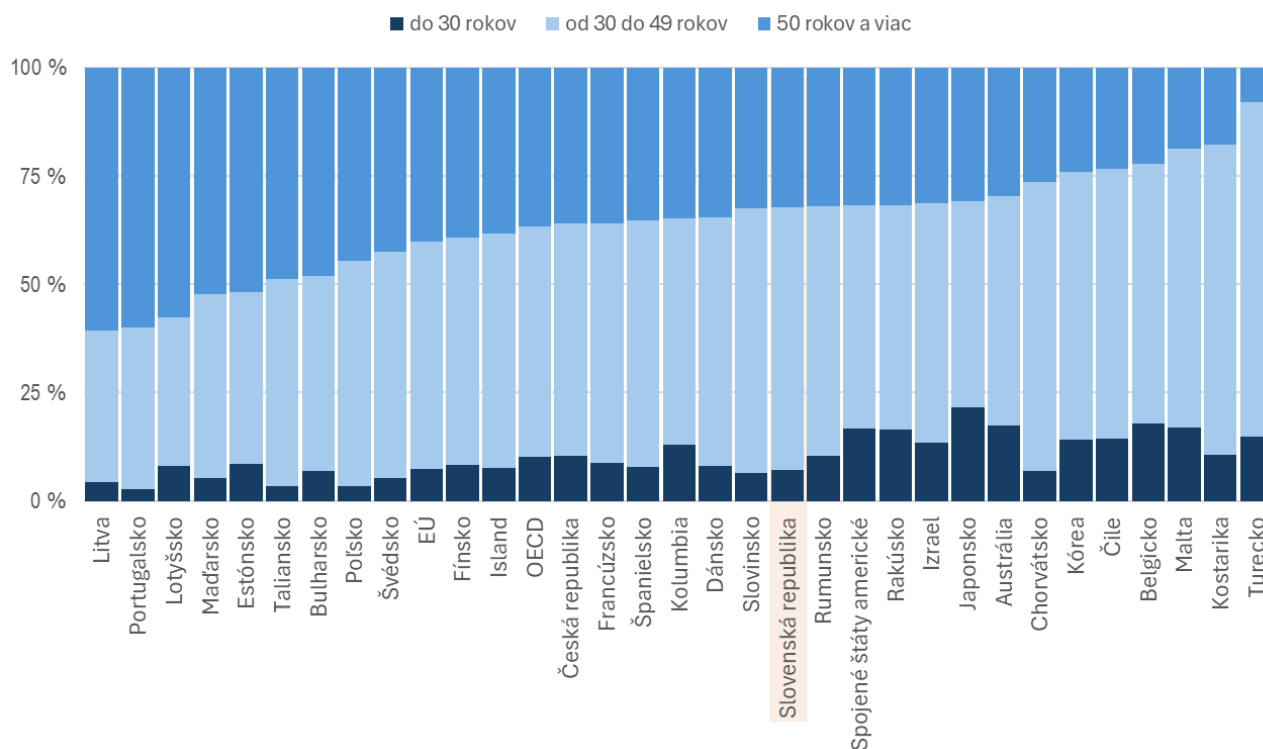
Vek

Za posledných 60 rokov sa v krajinách OECD zdvojnásobil podiel populácie vo veku 65 rokov a vyššom. Zatiaľ čo v roku 1960 predstavoval percentuálny podiel ľudí v tomto veku menej ako 9 %, v roku 2021 to bolo už 18 %. Predlžovanie strednej dĺžky života a klesajúca pôrodnosť sú v mnohých krajinách príčinou rýchleho starnutia obyvateľstva. Tento trend sa prejavuje aj v skupine učiteľov.

Priemerný vek učiteľov v krajinách OECD, zapojených do štúdie TALIS 2024, je 44,9 rokov (v krajinách EÚ 46,1 rokov). Na Slovensku je priemerný vek učiteľov 45,2 rokov, čo v porovnaní s rokom 2018 predstavuje signifikantné zvýšenie o 0,9 roka, a v porovnaní s rokom 2013 o 1,8 roka. V troch krajinách OECD/EÚ – Lotyšsko, Litva, Portugalsko – je priemerný vek učiteľov viac ako 50 rokov. Naopak, priemerný vek učiteľov nižší ako 40 rokov je z krajín OECD len v Turecku (38 rokov). V siedmich krajinách EÚ/OECD – Bulharsko, Taliansko, Estónsko, Maďarsko, Lotyšsko,

Výsledky medzinárodného výskumu o vyučovaní a vzdelávaní OECD TALIS 2024

Portugalsko a Litva – je viac ako 45 % učiteľov vo veku 50 rokov alebo vyššom. Tieto krajiny môžu v priebehu nasledujúcich 10 až 15 rokov čeliť výzve nahradiť veľký počet učiteľov, keďže polovica z nich dosiahne dôchodkový vek. Tieto krajiny majú tiež relatívne malý podiel učiteľov vo veku do 30 rokov, čo môže tento problém ešte zhoršiť.

Graf 1 Percentuálny podiel učiteľov v jednotlivých vekových kategóriách pre krajiny EÚ/OECD v TALIS 2024

V priemere krajín OECD tvoria učelia vo veku do 30 rokov percentuálny podiel 10,2 % (EÚ 7,3 %), učelia vo veku 30 – 49 rokov tvoria percentuálny podiel 53,2 % (EÚ 52,6 %) a učelia nad 50 rokov tvoria percentuálny podiel 36,6 % (EÚ 40,1 %).

V Slovenskej republike je v porovnaní s priemerom krajín OECD signifikantne nižší podiel učiteľov vo veku do 30 rokov (7,2 %), aj učiteľov vo veku nad 50 rokov (32,2 %) a významne vyšší podiel učiteľov vo veku 30 – 49 rokov (60,7 %). Oproti roku 2008 sme na Slovensku zaznamenali významný pokles podielu učiteľov vo veku do 30 rokov o 8,9 p. b.⁶ a v porovnaní s rokom 2013 o 4,1 p. b. Významný pokles bol zaznamenaný tiež v kategórii učiteľov vo veku nad 50 rokov o 3,3 p. b. v porovnaní s rokom 2008. Naopak, významný nárast sme v SR zaznamenali v skupine učiteľov vo veku 30 – 49 rokov, a to o 12,2 p. b. v porovnaní s rokom 2008 a o 4,4 p. b. v porovnaní s rokom 2013.

Pohlavie

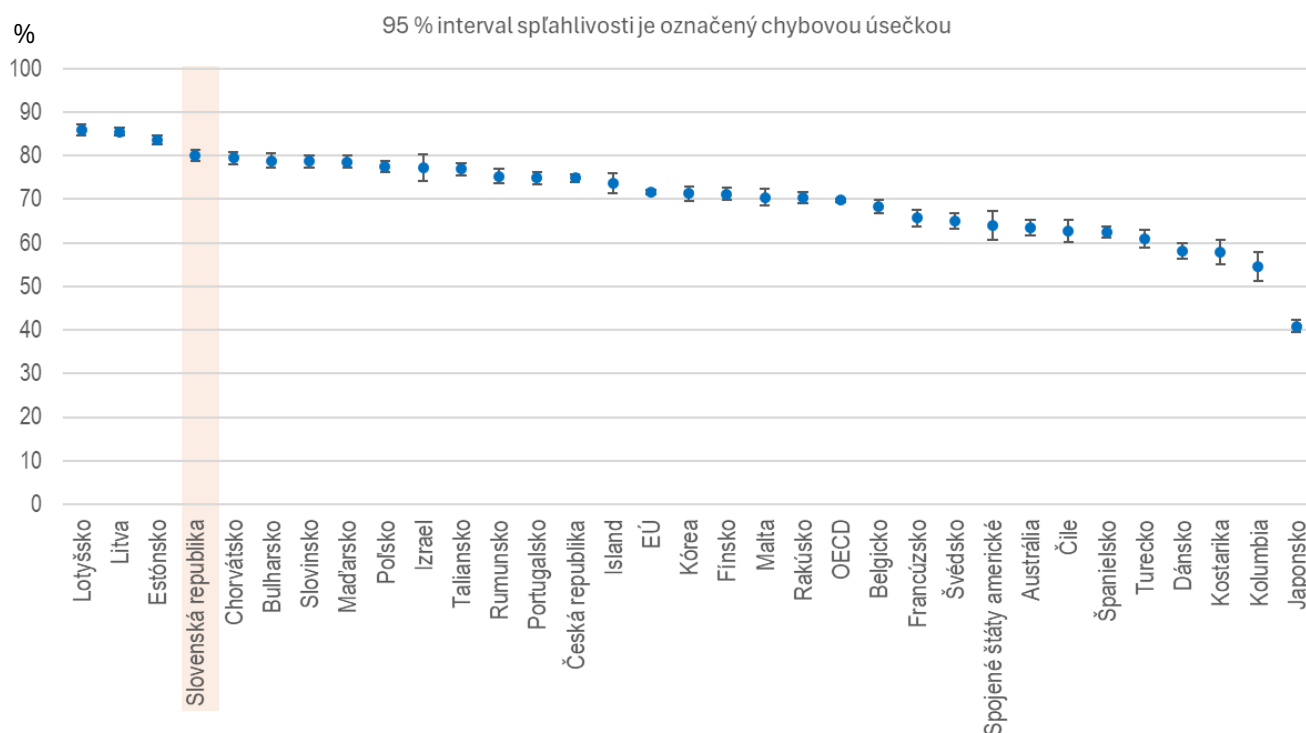
Údaje TALIS naznačujú, že medzi učiteľmi je podiel žien a mužov za posledných šesť rokov relatívne konzistentný, až na niekoľko významných výnimiek. Významný nárast počtu žien učiteliek v rámci krajín EÚ/OECD v rokoch 2018 až 2024 zaznamenali v Turecku (o 5,1 p. b.)

⁶ Pre rozdiel percent (nárast, pokles) používame v správe skratku p. b. – percentuálny bod.

Výsledky medzinárodného výskumu o vyučovaní a vzdelávaní OECD TALIS 2024

a v Kórei (o 4 p. b.). Naopak, podiel žien učiteliek sa medzi rokmi 2018 a 2024 významne znížil v dvoch krajinách EÚ/OECD – v Lotyšsku (o 3,3 p. b.) a na Slovensku o 2,1 p. b.

V priemere krajín EÚ/OECD približne 70 % všetkých učiteľov tvoria ženy. Najvýraznejšie sa to prejavuje v Lotyšsku (86 %), Litve (85 %), Estónsku (84 %) a Slovensku (80 %). Naopak, Japonsko (41 % žien) je jedinou krajinou OECD, v ktorej je menší podiel žien učiteliek v porovnaní s mužmi učiteľmi. Údaje TALIS naznačujú, že podiel žien učiteliek a mužov učiteľov sa v priebehu trvania štúdie TALIS mení len veľmi málo. Na Slovensku bolo v porovnaní s rokom 2018 zaznamenané významné zníženie podielu žien učiteliek o 2,1 p. b. a v porovnaní s rokom 2013 o 1,9 p. b.

Graf 2 Percentuálny podiel žien učiteliek v krajinách EÚ/OECD v TALIS 2024

Dosiahnuté vzdelanie

Na základe údajov TALIS 2024 môžeme konštatovať, že v priemere krajín OECD je percentuálny podiel učiteľov, ktorí dosiahli vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa (ISCED 7)⁷ ukončené nadobudnutím titulu magister alebo jeho ekvivalentom, 57 % (EÚ 75 % učiteľov). Vo Fínsku, v Portugalsku, Chorvátsku, Poľsku a Slovenskej republike tento podiel predstavuje viac ako 90 %. Naopak, len veľmi málo učiteľov (OECD 3,2 %, EÚ 1,7 %) dosiahlo vzdelanie na úrovni ISCED 5 alebo nižšej; alebo naopak, ukončilo doktorandské štúdium (ISCED 8) – OECD 1,7 %, EÚ 2,9 %. V Slovenskej republike až 96,4 % učiteľov uviedlo, že má vzdelanie na úrovni ISCED 7, čo predstavuje najvyššiu hodnotu v rámci všetkých krajín zúčastňujúcich sa v štúdiu TALIS 2024. 0,5 % slovenských učiteľov uviedlo, že má vzdelanie na úrovni nižšej ako ISCED 5, 0,1 % na úrovni ISCED 5, 0,9 % na úrovni ISCED 6 a 2,1 % na úrovni ISCED 8.

⁷ Podľa Medzinárodnej klasifikácie vzdelávania (ISCED 2011).

Prax

Podľa dĺžky pedagogickej praxe učiteľov a hĺbky ich pedagogických skúseností prinášajú učitelia do prostredia škôl aj do samotnej učiteľskej profesie vo všeobecnosti špecifické spôsoby využívania rôznych pedagogických stratégií. Začínajúci učitelia (s praxou do piatich rokov) môžu priniesť nové nápady a inovatívnejšie metódy práce, s ktorými sa oboznámili počas svojho štúdia. Skúsenejší učitelia (s praxou viac ako desať rokov) majú viac pedagogických skúseností a bývajú sebavedomejší vo využívaní osvedčených vyučovacích metód.

Priemerná dĺžka pedagogickej praxe učiteľov v krajinách OECD je približne 17,3 rokov (EÚ 18,1 rokov). Približne 17,9 % učiteľov v krajinách OECD má 5 a/alebo menej rokov praxe (EÚ 15,8 %), 45,1 % učiteľov má 6 až 20 rokov praxe (EÚ 43 %) a 37 % učiteľov má viac ako 20 rokov pedagogických skúseností (EÚ 41,2 %). Z krajín EÚ/OECD má viac ako 25 % učiteľov 5 a/alebo menej rokov vyučovacej praxe na Islande, v Kórei a Rakúsku. Naopak, viac ako 60 % učiteľov v Lotyšsku, Litve a Portugalsku má viac ako 20 rokov praxe.

Na Slovensku najviac učiteľov (46,7 %) patrí do kategórie od 6 do 20 rokov praxe, nasleduje kategória viac ako 20 rokov vyučovacej praxe (37,4 %) a najnižší podiel učiteľov patrí do kategórie 5 a/alebo menej rokov praxe (15,9 %). V porovnaní s predchádzajúcimi cyklami sme významnú zmenu zaznamenali len v porovnaní s cyklom TALIS 2008 vo všetkých kategóriách, a to štatisticky významný pokles v kategóriách 5 a/alebo menej rokov praxe (4,4 p. b.) a viac ako 20 rokov praxe (4,1 p. b.) a štatisticky významný nárast v kategórii od 5 do 20 rokov praxe o 8,5 p. b.

Dôležitým ukazovateľom prínosu učiteľov do pedagogickej činnosti školy je okrem dĺžky pedagogickej praxe aj informácia o ich predchádzajúcich alebo súčasných pracovných skúsenostiach. Učitelia, ktorí pred vstupom do pedagogickej praxe získali pracovné skúsenosti v oblasti nesúvisiacej s oblasťou školstva a vzdelávania, môžu priniesť do výchovno-vzdelávacieho procesu odlišný pohľad na spôsob a dôležitosť nadobúdania niektorých zručností a kompetencií. TALIS zisťuje informácie o pedagogickej praxi učiteľov v škole, ktorá je v súčasnosti ich pôsobiskom, o celkovej dĺžke ich pedagogickej praxe v učiteľskej profesii, ako aj o celkovej dĺžke aktívnej pracovnej činnosti, ktorá môže súvisieť s pracovnými pozíciami v oblasti vzdelávania (napr. lektor), ale aj s pracovnými pozíciami mimo tejto oblasti.⁸

Viac ako polovica učiteľov (57 %) v krajinách OECD má pracovné skúsenosti, ktoré nesúvisia s oblasťou vzdelávania (EÚ 56,6 %). V 25 vzdelávacích systémoch krajín EÚ/OECD uviedol každý druhý učiteľ, že jeho predchádzajúce pracovné skúsenosti nesúvisia s pedagogickou praxou. Zvlášť vysoký je tento podiel na Islande (94,9 %), v USA (78,5 %), vo Švédsku (76,9 %) a v Austrálii (79,7 %). Približne 30 % učiteľov z krajín OECD (EÚ 27,3 %) má pracovné skúsenosti na iných pozíciách v oblasti vzdelávania a 49,3 % na pozíciách mimo oblasti vzdelávania (EÚ 49,1 %).

Na Slovensku 46,9 % učiteľov uviedlo, že ich predchádzajúce pracovné skúsenosti nesúviseli s oblasťou vzdelávania, 22,9 % učiteľov uviedlo pracovné skúsenosti z iných pozícií v oblasti vzdelávania a 38,2 % na pozíciách mimo oblasti vzdelávania.

⁸ Dlhé obdobia prerušenia (napr. rodičovská dovolenka) nie sú započítané.

Charakteristika prostredia škôl

Jedinečné vlastnosti komunity žiakov, ktorí konkrétnu školu alebo triedu navštevujú, sú jedným z faktorov, ktorými sa škola alebo trieda odlišuje od ostatných. Môže ísť o rozdiely týkajúce sa zázemia žiakov, pripravenosti žiakov na vyučovanie, úrovne schopností žiakov alebo ich záujmov. Ak teda žiaci majú využiť svoj potenciál na najvyššej možnej úrovni, je potrebné, aby sa v procese vzdelávania prihliadalo na ich rozmanitosť. Pre učiteľa to znamená prispôsobenie svojich prístupov vo výučbe, rovnako ako aj zváženie výberu vhodných zdrojov tak, aby podporil rast každého žiaka.

Problematicu rôznorodosti žiakov monitoruje v niekoľkých otázkach zaradených do dotazníka pre riaditeľa školy⁹ aj štúdia TALIS. V otázkach sa monitoroval podiel žiakov s rôznymi charakteristikami v rámci školy, akými sú napr. podiel žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, podiel žiakov s príslušnosťou k etnickej/národnostnej menšine alebo podiel žiakov so statusom prisťahovalca alebo utečenca.

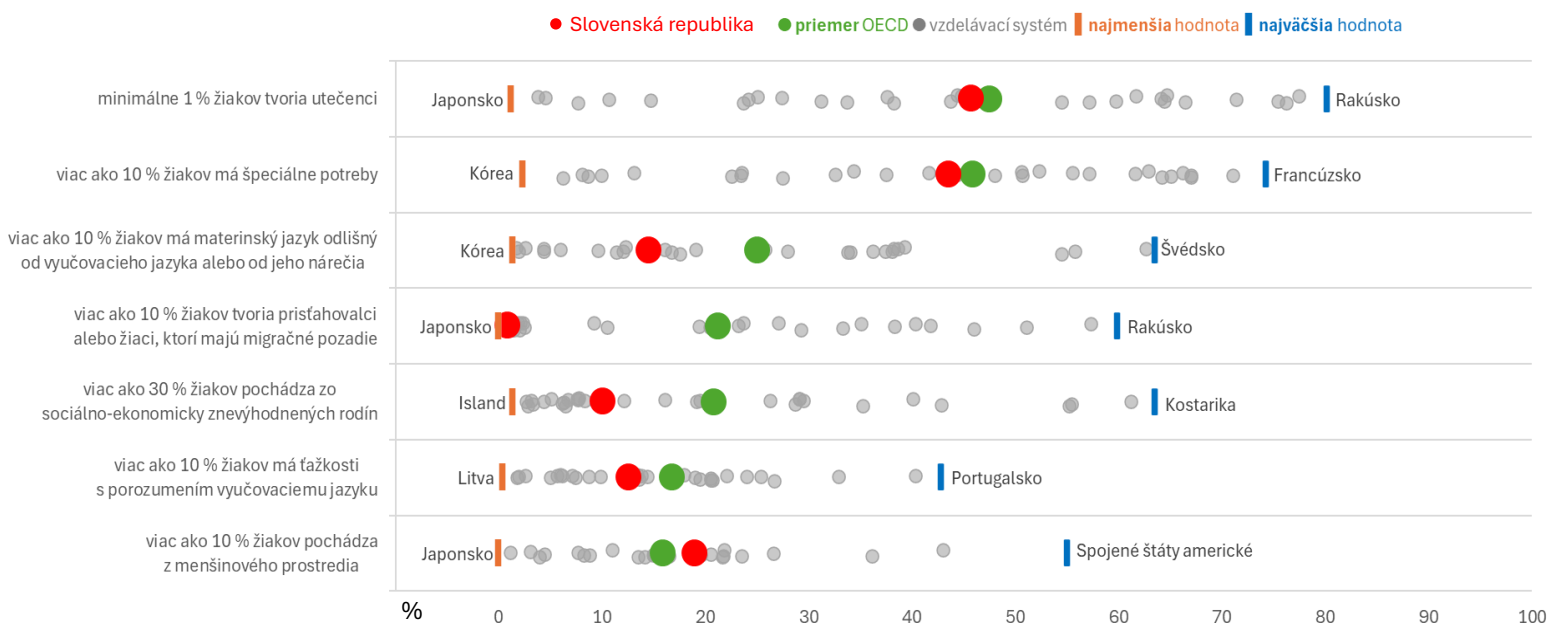
V priemere krajín EÚ/OECD sa riaditelia:

- približne jedného z dvoch učiteľov (EÚ 51,7 %, OECD 47,5 % učiteľov) vyjadrili, že pracujú v školách, v ktorých minimálne 1 % žiakov tvoria utečenci. Napríklad v Rakúsku, na Islande, v Belgicku, Česku a vo Švédsku je to viac ako sedem z desiatich učiteľov. Na Slovensku je to 45,8 % učiteľov.
- približne jedného z dvoch učiteľov (EÚ 50,2 %, OECD 45,9 % učiteľov) vyjadrili, že pracujú v školách, v ktorých viac ako 10 % predstavujú žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Vo Francúzsku a Čile je to viac ako sedem z desiatich učiteľov. Na Slovensku je to 43,6 % učiteľov.
- jedného zo štyroch učiteľov (EÚ 24,4 %, OECD 25 % učiteľov) vyjadrili, že pracujú v školách, v ktorých je viac ako 10 % žiakov, ktorých materinský jazyk je odlišný od vyučovacieho jazyka alebo od jeho nárečia. Ide o viac ako 60 % učiteľov vo Švédsku a Rakúsku. Na Slovensku je to 14,5 % učiteľov.
- približne jedného z piatich učiteľov v rámci krajín OECD (21,2 %) a jedného zo štyroch učiteľov v rámci krajín EÚ (26,2 %) vyjadrili, že pracujú v školách, v ktorých viac ako 10 % žiakov tvoria žiaci, ktorí sú migranti alebo žiaci s migračným pozadím. V Rakúsku a Švédsku je to viac ako 50 % učiteľov. Na Slovensku je to 0,9 % učiteľov.
- približne jedného z piatich učiteľov (EÚ 16,7 %, OECD 20,8 % učiteľov) vyjadrili, že pracujú v školách, v ktorých viac ako 30 % žiakov pochádza zo sociálno-ekonomicky znevýhodnených rodín. V Kostarike a Čile je to viac ako 60 % učiteľov. Na Slovensku je to 10,1 % učiteľov.

⁹ Percentuálny podiel je spracovaný na základe odpovedí riaditeľov škôl na otázku: „Odhadnite, aké je asi percento žiakov na 2. stupni základnej školy alebo nižšom stupni 8-ročného gymnázia v tejto škole, ktorí spĺňajú nasledujúcu charakteristiku: Žiaci so „špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.“ Sú to takí žiaci, u ktorých boli oficiálne diagnostikované špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby, pretože sú mentálne, fyzicky alebo emocionálne znevýhodnení. Často sú to takí, ktorým bola poskytnutá podpora pre ich vzdelávanie z verejných alebo súkromných zdrojov (osobná, materiálna alebo finančná). „Sociálno-ekonomicky znevýhodnené rodiny“ sú také rodiny, ktorým chýbajú základné životné potreby, ako je primerané bývanie, výživa alebo lekárska starostlivosť. „Žiak, ktorý je migrant“ je ten, ktorý sa narodil mimo Slovenska. „Žiak s migračným pozadím“ je taký, ktorého obaja rodičia sa narodili mimo Slovenska. „Utečenci“ sú osoby, ktoré bez ohľadu na ich právne postavenie utiekli do inej krajiny a hľadali v nej útočisko pred vojnou, politickým útlakom, náboženským prenasledovaním alebo prírodnou katastrofou. Kategórie odpovedí: žiaden, 1 % až 10 %, 11 % až 30 %, 31 % až 60 %, 61 % až 90 %, 91 % až 99 %, všetci.

Výsledky medzinárodného výskumu o vyučovaní a vzdelávaní OECD TALIS 2024

- približne jedného zo šiestich učiteľov (EÚ 15,2 %, OECD 16,8 % učiteľov) vyjadrili, že pracujú v školách, v ktorých viac ako 10 % žiakov má ťažkosti s porozumením vyučovaciemu jazyku. To je viac ako 40 % učiteľov v Portugalsku a Belgicku. Na Slovensku je to 12,7 % učiteľov.
- približne jedného zo šiestich učiteľov (EÚ 14,1 %, OECD 15,9 % učiteľov) vyjadrili, že pracujú v školách, v ktorých viac ako 10 % žiakov pochádza z etnickej/národnostnej menšiny. V Bulharsku a Spojených štátoch amerických je to viac ako 40 % učiteľov. Na Slovensku je to 19 % učiteľov.

Graf 3 Percentuálny podiel učiteľov, ktorí vyučujú v školách s nasledujúcim zložením v krajinách EÚ/OECD v TALIS 2024

Sledovanie vlastností žiackej komunity navštevujúcej konkrétne školy v priebehu času poskytuje dôležité informácie o tom, do akej miery sa prostredie, v ktorom sa žiaci vzdelávajú, v posledných rokoch zmenilo. Tieto zmeny sú špecifické pre jednotlivé krajiny a závisia od rôznych vonkajších faktorov, akými sú miera imigrácie, definícia špeciálneho vzdelávania a národná stratégia pre začlenenie žiakov so ŠVVP do vzdelávania. Zmeny v zložení kohorty žiakov, ktorí školy navštevujú, môžu naznačovať, že žiaci sú rozdelení do väčšieho alebo menšieho počtu škôl, alebo že dochádza k zvyšovaniu počtu žiakov vstupujúcich do systému vzdelávania (napríklad v dôsledku špecifickej migrácie). Pre učiteľov môžu tieto zmeny znamenať potrebu prispôbiť obsah vzdelávania v rámci profesijného rozvoja novej situácii, ktorý bude v sebe zahŕňať aj využívanie rôznych adaptačných postupov.

Desať vzdelávacích systémov v krajinách EÚ/OECD zaznamenalo v rokoch 2018 až 2024 nárast o viac ako 25 p. b. v podiele škôl, v ktorých **viac ako 1 % žiakov tvoria utečenci**. Najväčšie zmeny boli zaznamenané v Českej republike (75 % v roku 2024 v porovnaní so 4 % v roku 2018), Litve (60 % v roku 2024 v porovnaní s 2 % v roku 2018) a Estónsku (64 % v roku 2024 v porovnaní s 9 % v roku 2018). Naopak, menej učiteľov pracuje v školách, v ktorých 1 % žiakov tvoria utečenci, vo Švédsku (71 % v roku 2024 v porovnaní s 84 % v roku 2018). V priemere krajín OECD¹⁰ sme v tejto kategórii

¹⁰ Sú to krajiny OECD, ktoré sa zúčastnili štúdie TALIS v roku 2018 aj v roku 2024 (24 krajín).

zaznamenali signifikantné zvýšenie o 21,9 p. b. Tieto veľké zmeny v počte žiakov, ktorí sú utečencami, sú pravdepodobne spôsobené imigračnou politikou a rôznymi konfliktmi po celom svete, ktoré viedli k masovej migrácii utečencov; napríklad vojna na Ukrajine. Predpokladáme, že pri zachovaní tohto trendu bude nevyhnutné vytvoriť také systémy vzdelávania, ktoré sú pripravené prijať utečencov a súčasne prispôbiť tomuto stavu nielen odbornú prípravu učiteľov, ale aj jazykovú prípravu a psychosociálnu podporu pre žiakov a ich rodiny. **Slovenská republika v tejto kategórii zaznamenala najvýraznejšiu zmenu od roku 2018.** Kým v roku 2018 riaditelia len 0,5 % učiteľov uviedli, že pracujú v škole, v ktorej 1% žiakov tvoria utečenci, v roku 2024 tak uviedli riaditelia 45,3 % slovenských učiteľov.

V rokoch 2018 až 2024 zaznamenalo 10 vzdelávacích systémov krajín EÚ/OECD nárast počtu učiteľov pracujúcich v školách, v ktorých **viac ako 10 % žiakov sú prisťahovalci alebo majú prisťahovalecký pôvod.** V Portugalsku a Kolumbii došlo k nárastu o viac ako 20 p. b. Naopak, v Izraeli došlo k poklesu o 11,5 p. b. Na Slovensku sme v tejto kategórii nezaznamenali významnú zmenu.

V krajinách OECD riaditelia približne štvrtiny učiteľov uviedli, že vyučujú v školách, v ktorých v roku 2024 **viac ako 10 % žiakov má materinský jazyk odlišný od vyučovacieho jazyka alebo od jeho nárečia,** čo je v priemere o 7 p. b. viac ako v roku 2018. Tento podiel je o viac ako 15 p. b. vyšší v Slovinsku, na Islande, Malte, v Belgicku, Spojených štátoch amerických, vo Fínsku a v Lotyšsku. Naopak, podiel týchto učiteľov klesol o 6,3 p. b. v Chorvátsku. V tejto kategórii sme na Slovensku nezaznamenali významnú zmenu.

Len deväť vzdelávacích systémov v krajinách EÚ/OECD zaznamenalo v rokoch 2018 až 2024 zmenu v počte žiakov **pochádzajúcich zo sociálno-ekonomicky znevýhodnených** rodín vo svojich školách. V piatich vzdelávacích systémoch došlo k poklesu: Kolumbia (-21 p. b.), Portugalsko (-12,4 p. b.), Maďarsko (-7,9 p. b.), Bulharsko (-7 p. b.). Naopak, k nárastu došlo v Rumunsku (9,2 p. b.), Turecku (8,5 p. b.), Belgicku (7,7 p. b.), Slovenskej republike (4,9 p. b.) a Českej republike (2,8 p. b.).

V priemere krajín OECD riaditelia 44,6 % učiteľov uviedli, že percentuálny **podiel žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ktorí navštevujú ich školu, presiahol 10 %,** čo v porovnaní s rokom 2018 predstavuje nárast o 15,1 p. b. Pokiaľ ide o rozmanitosť z hľadiska špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, podiel učiteľov pracujúcich v školách s viac ako 10 % žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sa od roku 2018 významne zvýšil o viac ako 20 p. b. v siedmich krajinách OECD: vo Francúzsku (31,9 p. b.), v Estónsku (27,3 p. b.), Taliansku (26 p. b.), na Slovensku (25,9 p. b.), v Lotyšsku (23,1 p. b.), Belgicku (22,4 p. b.) a Slovinsku (21,4 p. b.).

Charakteristika aktivít a stratégií, ktoré slovenskí učitelia počas vyučovania využívajú

Súbor činností učiteľa a aktivít, ktoré učiteľ zaradí do vyučovania, zohráva kľúčovú úlohu v tom, čo sa žiaci naučia. Štúdiá TALIS zbiera údaje o aktivitách, ktoré môžu zaradiť do vyučovania všetci učitelia. V rámci dotazníka sa sledovali tieto podskupiny: **vyučovacie stratégie, rozvoj vyšších kognitívnych funkcií u žiakov a manažment/vedenie triedy (disciplína v triede).**

Vyučovacie stratégie

V roku 2024 v priemere krajín EÚ/OECD učitelia najčastejšie uvádzali tri vyučovacie stratégie, ktorými sa snažia docieľiť, aby vyučovanie bolo pre žiakov čo najzrozumiteľnejšie. Učitelia uviedli, že často alebo vždy:

- vysvetlia žiakom, čo očakávajú, že sa naučia (OECD 91 %, EÚ a SR 90 %),
- vysvetlia súvislosti medzi starým a novým učivom (OECD 87 %, EÚ 88 %, SR 91 %),
- na začiatku vyučovacej hodiny alebo vyučovacieho bloku stanovia ciele (OECD 83 %, EÚ 84 %, SR 87 %).

Naopak, dva najmenej bežné vyučovacie postupy, ktoré učitelia v priemere uvádzali, sú:

- zadávajú žiakom projekty, ktorých vypracovanie si vyžaduje minimálne jeden týždeň (OECD 28 %, EÚ 27 %, SR 17 %),
- povzbudia žiakov v tom, aby spochybňovali a kritizovali argumenty iných žiakov (OECD 44 %, EÚ 45 %, SR 26 %).

V priemere krajín OECD, ktoré majú porovnateľné údaje z roku 2018, môžeme skonštatovať, že v položkách s porovnateľnými údajmi z cyklu 2018 došlo k signifikantnému nárastu percentuálneho podielu učiteľov, ktorí uviedli, že často alebo vždy:

- zhrnú učivo z poslednej doby (OECD o 5,8 p. b., SR o 4,1 p. b.),
- na začiatku vyučovacej hodiny alebo vyučovacieho bloku stanovia ciele (OECD o 2,6 p. b., SR nie je signifikantná zmena),
- vysvetlia žiakom, čo očakávajú, že sa naučia (OECD o 1,2 p. b., SR pokles o 1,9 p. b.),
- vysvetlia súvislosti medzi starým a novým učivom (OECD o 3,1 p. b., SR nie je signifikantná zmena),
- nechávajú žiakov precvičovať rovnaké úlohy, až kým nezistia, že každý žiak pochopil učivo (OECD o 2,1 p. b., SR pokles o 6,3 p. b.).

Manažment triedy

Manažment triedy je dôležitou súčasťou pedagogickej praxe. Počas štúdia a odbornej praxe by si učitelia mali osvojiť viacero kompetencií potrebných na vedenie triedy. Neexistuje však jeden univerzálny spôsob, ako žiakov v triede viesť. Všeobecne sa postupy riadenia triedy zameriavajú na to, aby sa všetci žiaci aktívne zapájali do vyučovania spôsobom, ktorý podporuje ich vlastné učenie, ako aj učenie ich spolužiakov. Štúdia TALIS zisťovala, ako často vykonávajú učitelia v triede niektoré aktivity súvisiace s riadením triedy. Pre nasledujúce aktivity učitelia uviedli, že ich vykonávajú často alebo vždy:

- požiadajú žiakov, aby dodržiavali pravidlá správania v triede (OECD 78 %, EÚ 81 %, SR 79 %),
- požiadajú žiakov, aby počúvali to, čo im učitelia hovoria (OECD 77 %, EÚ 79 %, SR 76 %),
- upokoja žiakov, ktorí vyrušujú (OECD 73 %, EÚ 74 %, SR 73 %),
- keď sa začína vyučovací hodina, požiadajú žiakov, aby sa rýchlo utíšili (OECD 64 %, EÚ 66 %, SR 65 %).

V priemere krajín OECD, ktoré majú porovnateľné údaje z roku 2018, môžeme skonštatovať, že vo všetkých štyroch položkách došlo k významnému nárastu percentuálneho podielu učiteľov, ktorí uviedli, že často alebo vždy:

- požiadajú žiakov, aby dodržiavali pravidlá správania v triede (OECD o 5,8 p. b., SR o 6,3 p. b.),
- požiadajú žiakov, aby počúvali to, čo im učitelia hovoria (OECD o 5,8 p. b., SR o 6,2 p. b.),
- upokojia žiakov, ktorí vyrušujú (OECD o 7,6 p. b., SR o 9,7 p. b.),
- keď sa začína vyučovací hodina, požiadajú žiakov, aby sa rýchlo utišili (OECD o 4,1 p. b., SR o 9,3 p. b.).

Rozvoj vyšších kognitívnych funkcií u žiakov

Do kategórie Rozvoj vyšších kognitívnych funkcií u žiakov sú zaradené postupy, ktoré vyžadujú, aby žiaci uplatnili kritické myslenie, schopnosť porovnávať a posudzovať informácie na základe stanovených kritérií (**hodnotenie**), schopnosť spájať rôzne informácie a vedomosti do širšieho celku a vyvodiť vlastný záver (**integrácia**) a **aplikovať** vedomosti v kontexte vyriešenia zadanej úlohy. V rámci týchto aktivít sa často využíva napr. skupinová práca na riešení zložitých problémov. Ich zaradenie do vyučovania však súvisí aj so snahou docieľiť, aby žiaci sami pracovali na skvalitňovaní svojho vlastného učenia sa. Výsledok vzdelávania u žiakov však môže závisieť napríklad aj od sociálno-ekonomického zázemia žiakov alebo od typu zvolených stratégií na rozvoj vyšších kognitívnych funkcií a od toho, ako často ich učiteľ na vyučovaní využíva.

V roku 2024 v priemere krajín EÚ/OECD učitelia uviedli, že často alebo vždy využívajú nasledujúce stratégie, ktoré sa spájajú s rozvojom kognitívnych funkcií u žiakov:

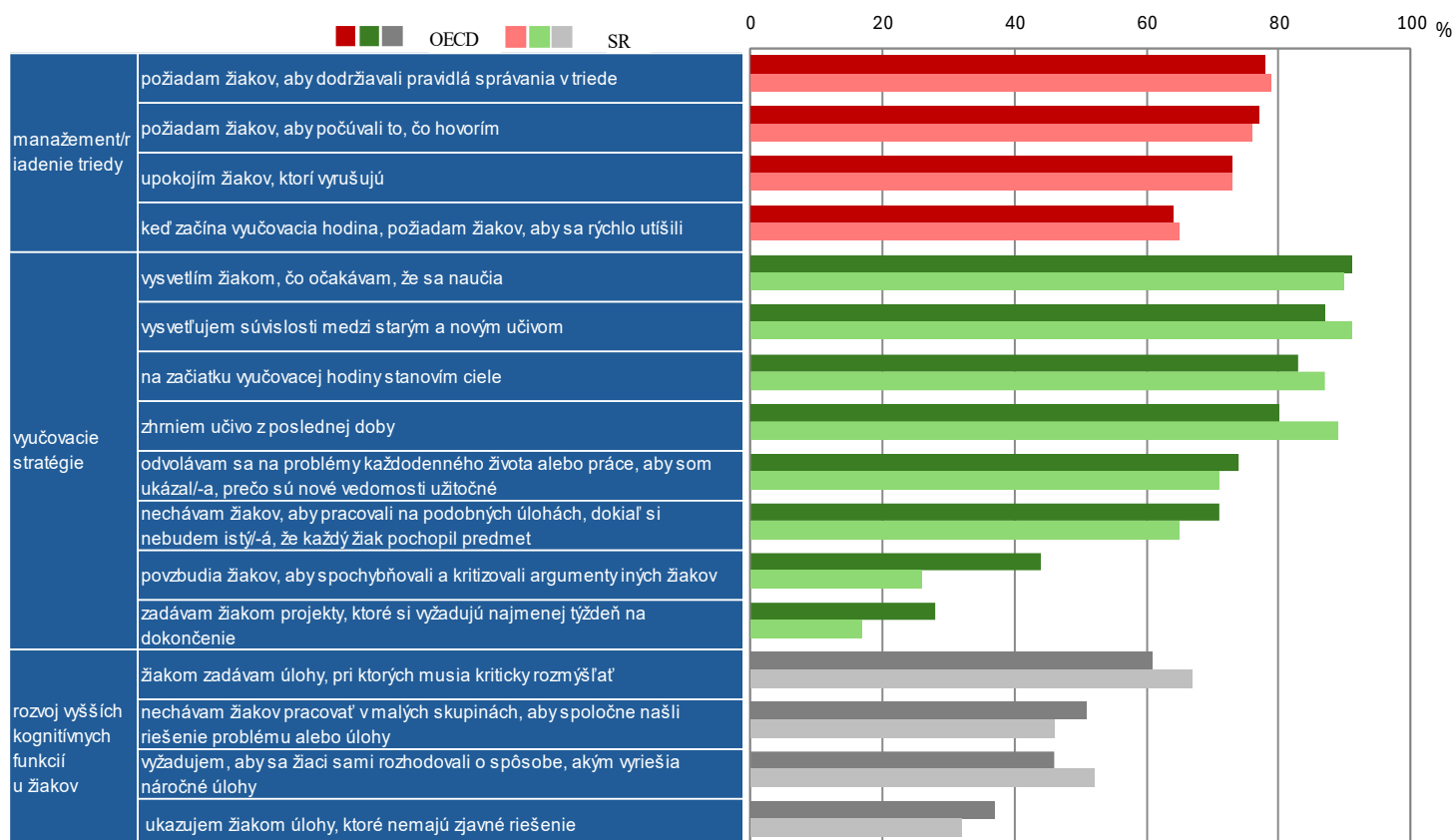
- zadávajú žiakom úlohy, pri ktorých musia kriticky rozmýšľať (OECD 61 %, EÚ 63 %, SR 67 %),
- vyžadujú, aby žiaci sami rozhodovali o spôsobe, akým vyriešia náročné úlohy (OECD 46 %, EÚ 45 %, SR 52 %),
- nechávajú žiakov pracovať v malých skupinách, aby spoločne našli riešenie problému alebo úlohy (OECD 51 %, EÚ 49 %, SR 46 %),
- ukazujú žiakom úlohy, ktoré nemajú zjavné riešenie (OECD 37 %, EÚ 44 %, SR 32 %).

V priemere krajín OECD, ktoré majú porovnateľné údaje z roku 2018, môžeme skonštatovať, že vo všetkých štyroch položkách došlo k významnému nárastu percentuálneho podielu učiteľov, ktorí uviedli, že často alebo vždy:

- zadávajú žiakom úlohy, pri ktorých musia kriticky rozmýšľať (OECD o 3,8 p. b., SR o 8,2 p. b.),
- vyžadujú, aby žiaci sami rozhodovali o spôsobe, akým vyriešia náročné úlohy (OECD o 3,1 p. b., SR o 3,5 p. b.),
- nechávajú žiakov pracovať v malých skupinách, aby spoločne našli riešenie problému alebo úlohy (OECD o 2,3 p. b., SR o 5,9 p. b.),

Výsledky medzinárodného výskumu o vyučovaní a vzdelávaní OECD TALIS 2024

- ukazujú žiakom úlohy, ktoré nemajú zjavné riešenie (OECD o 2,3 p. b., SR nie je signifikantná zmena).

Graf 4 Percentuálny podiel učiteľov vykonávajúcich uvedené vyučovacie aktivity v rámci vyučovania v cieľovej triede v priemere krajín OECD a SR (TALIS 2024)

Záver

Práca učiteľa je vo vzdelávacom systéme krajiny kľúčová. Učitelia disponujú cennými zručnosťami a skúsenosťami, preto by ich postoje a argumenty mali mať v diskusii o zvyšovaní kvality vzdelávania jednoznačne svoje miesto. Informácie, ktoré prostredníctvom dotazníkového prieskumu v rámci medzinárodnej štúdie TALIS 2024 poskytl riaditeľia škôl a učitelia, predstavujú veľmi cenný komplexný zdroj údajov prichádzajúcich priamo od jednej z najdôležitejších zložiek systému vzdelávania.

Táto správa predstavuje iba prvý pohľad na výsledky štúdie TALIS 2024 a neobsahuje všetky informácie, ktoré je možné zozbieranými dátami analyzovať. Údaje z dotazníkového prieskumu sú k dispozícii nielen pre krajiny zapojené do štúdie, ale aj pre odbornú verejnosť na účely ďalšieho skúmania a hĺbkových sekundárnych analýz. Rozšírené spracovanie vybraných oblastí štúdie TALIS 2024 bude zverejnené v roku 2026.